Вольная Беларусь

Цэна асобнаго № 15 кап.

Умовы падпіскі на 1917 г. г.

За 1 м.	За 2 м.	За 3 м.	За 4 м.	За 5 м	За 6 м.	За 7 м.	За 8 м.	За 9 м.
1 р.	2 р.	3 р	4 р.	5 р.	6 р.	7 р.	8 р.	9 р.

Падпіска прымаяцца толькі с 1-го чысла кожнаго месяца.

Перамена адрэсу—50 коп. Пры зьмені адрэса конча прыкладаць стары адрэс.

Рукапісы павінны быць чытэльна напіса ы і толькі з аднаго боку паперы. Кепска перапісаныя рукапісы ні чытацца, ні друкавацца ня будуць.

На ліставання, перасылку рукапісау і іншыя адказы-павінны прыкладацца маркі.

Газэта палітычная, эканамічная і літэратурная.

Год выданьня I.

Адрэс рэданцыі і адміністрацыі: Мінск, Захарауск. 18

Умовы друку абвестак:

(На IV боку газэты) за 1 радок шпальту 40 к. за 2 рад. 80 к. за кожны раз.

Асобам, шукаючым працы — 1 руб. за 3 р дкі за адзін раз.

№ 24. 1917 г. Нядзеля Выходзіць двойчы на тыдзень. 15 кастрычніка 1917 г. № 24.

Расійскае безладзе.

Надзвычайнае зьяўленне знайшло звычайнае тлумачэнне. Надзвычайнае цуда абярнулася у звычайны людзкі гармідар, каторы у справах грамадзкага жыцьця завецца безладзям, або анархіяй. Расійская рэвалюцыя, каторая звалася цудам, была стыхійным рухам нікультурных масаў. Гэту стыхійнасьць і гэту нікультурнасьць найбольш выказала маса маскоўскай зямлі, дэмакратыя велікаруская, каторая складае большасьць ў дзяржаві і надае ўсяму свой спэцыфічны маскоўскі характар. Цяпер маскоўская дэмакратыя трымае ўладу і кірує дзяржаўным будаўніцтвам. Вось і трэба там, сярод маскоўскага грамадзянства, на гонях маскоўскай зямлі, шукаць таго, што завецца тлумачэннем падзеяў нашага часу. Сказаць, што у зьявах сучаснага безладзя вінаваты усе, што прычынны да гэтага усе народы Расіі,—ня мае сэнсу і нісправядліва. Гэта была-б памылка і вялікая памылка, бо, напрыклад, мы, беларусы, ня мелі і ня маем жаднага уплыву на справы дзяржаўнага кіраўніцтва. Беларусы пад маскоўскім дзяржаўствам ня прычыняліся да улады і ня павінны браць на сябе адпаведальнасьці за тое, што вычвараецца цяпер у Расіі. I калі згіне дзяржава Расійская, калі расхапаюць яе ворагі нашы, дык мы с чыстым сэрцам можам сказаць: ня наша віна. Мы прасілі прыняць нас на абарону, мы фатыгаваліся сваёю парадай, але нас адсунулі, нас ухілілі, нам ва ўсём адмовілі маскоўскія павадыры, і ніхай яны самі адказваюць за тое, што самі нарабілі. Наша заданне—абараніць наш край ад загубы, захаваць яго ад тае заразы, што насуваецца с цэнтру, і адшукаць тлумачэньня таму, што дзеяцца навокала.

Нікультурнасьць расійцаў вядома была і раней, ні дарма-ж казалі: паскрабі маскаля—знайдзеш татарына. Але гэта асабліва выявілася цяпер, у гэту дванаццатую гадзіну для дзяржавы Расійскай. Адусюль з Маскоўшчыны нясуцца жахлівыя весткі, што скрозь ідуць грабункі, нішчэння грамадзкага і прыватнага дабра і рэзаніна. Трапляюцца нават пагромныя эксцэсы, замахі на добро і жыцьця жыдоўскай люднасьці, а, нагул, пагромы прыватнага дабра і паасобных людзей зрабіліся звычайным зьявішчам, і сьведамасьць бязкарнасьці за ліхія учынкі дадае зладзеям нябывалай сьмеласьці. Яшчэ горшае чуецца с фронту. Поле, хаты, будынак, збожжа і усялякае гаспадарскае дабро, нават жыцьце людзкое нішчыцца, бэсьціцца і паляндруецца. Раз'юшанаму натоўпу цёмнае масы німа устрымання. Сілы, цьвердай і пэўнай улады німа, а аўтарытэт і праканание для рабоў ня істнуе. Усё робіцца ахвярай таго, што пападае насустрэч гэтай буры і навальніцы...

Магутным рухам народаў Расіі зруйнованы муры маскоўскага царызму. Усе народы вышлі на волю. Тым часам, расійцы па-свойму зразумелі значэнне пераваpоту. Сучаснасьць нам сьведчыць, што шырокія масы маскоўскай дэмакратыі падсьвядома жадалі таго, проці чаго паўставалі. Вырваўшыся, за дапамогай паднявольных суседзяў, с кайданаў рамапаўскага самадзяржавія, гэта цёмная маскоўская маса захапіла ў свае рукі уладу, уселася гаспадарыць на царскае мейсца і бушуе, як істы дзікар, апьянелы воляй і нястрымаласьцю. Сама інтэлігэнцыя гэтай масы пераняла усе звычкі і забабоны старога рэжыму і праз свае камітэты, рады і арганізацыі, апіраючыся на моц кулака, робіць арэшты, карае сьмерцю, садзіць у турмы, зачыняе газэты, накладае цэнзуру, рэквізуе друкарні. Як раз учыняецца тое, с чым людзі змагаліся, дзеля чаго ішлі яны у турмы, астрогі, на шыбяніцы. Расійскае грамадзянства ў агуле сваём ня разумея заданняў мамэнту і нават ня здольна разгледзіць здалёк тэй страшэнай багны, каторая насуваецца с шалёнай шпаркасьцю. Вялікаруская нацыя, ня гледзючы на сваё нацыянальнае панаванне і дзякуючы гэтаму панаванню, ня мае ні толькі нацыянальнага, а нават племянога, сваяцкага пачуцьця. Яна, бачыш, вышэй за гэта і пустэлю свайго нацыянальнага пачуцця запаўняе пустым зыкам космапалітызму. Разуменне дзяржаўнасьці для яе ня істнуе, гэта—«хітрая выдумка буржуазіі;»—яна разумея дзяржаўнасьць Іоанна Грознага. І, складаючы большасьць населення ў дзяржаві, яна становіцца страшэнна шкадлівай, разносячы заразу свайго разгільдзяйства с цэнтру на акраіны. Прыцягваючы па закону большасьці малыя элементы, яна пасувае іх на загібель і ганебныя учынкі...

Чым-жа вытлумачыць гэтыя зьявішча, як ня хронічнаю цемрай і гістарычнай нікультурнасьцю. Ды і праўда,—што такое гісторыя маскоўскага народу? Гэта спрадвечнае панаванне Іоанна Грознага і Грышкі Распуціна у палітыцы і Нікіты Пустасьвята у цэркві і грамадзянскум жыцьці. Адкуль жа тут узяцца культурным звычкам і здольнасьці да грамадзкага будаўніцтва?! Памёр Грозны—прышоў Петра Першы, а за ім—перайманне бяз жаднага толку і сэнсу. Перагартайце усю іх гісторыю с пачатку да канца і вы ня знайдзеця там нічога добрага, нічога сьветлага,—нічагуткі такога, на што-б можна было пазайдросьціць і каб запазычыцца добрым прыкладам і разумным дасьледам. Раманаў вешаў, ссылаў, катаваў; Петра Першы біў сваіх парадчыкаў, як сабак, палкаю; Грозны рэзаў людзей, як воўк авечкі у хляве, а самы разумны вяльможа яго часу, Курбскі, ня прыдумаў нічога лепшага, як уцячы ад гневу царскага к нам, на Беларусь, і тут пашукаць сабе прытулку. І гісторыя ня захавала ні аднаго здарэння, ні воднага прыкладу, апарт модлаў Піліпа, — каб хоць адзін хто адважыўся ссадзіць гэтага гала-

Сёмка.

Сёмка ужо даўно касурыўся на свайго бацьку Андрэя.

Андрэй быў першым багатыром на усёй ваколіцы Міхайлаўскай воласьці, дзеля гэтага ён усё стараўся выяўляць с сябе нешта болей шляхэтнае за простага мужыка.

Меньшы сын яго, Сёмка, быў гімназістам 6 клясы і хаця мала разумеў па польску, але закону Божага вучыў яго польскі ксёндз.

У той час, калі па школах рабілі перапіску вучняў, Сёмка сказаў што ён беларус.

Падняўся цэлы гармідар, і ён адказаўся саўсім ад Закону Божага, кажучы, што ён, як беларус, ахвотна вучыўся-б гэта толькі па беларуску.

Яго бацька Андрэй як даведаўся аб гэтым, то вельмі занепакоіўся і з вялікай крыўдай у голасе казаў:

— Стараюся, гарую і вучу, дзякаваць Богу, хлапца,—ніхай, думаю, хоць меньшак мой выйдзе з лапатнай каманды, дык, нарэсьці, вось якую падзяку ты ад яго маеш.—Саўсім не у той бок павярнуў.

С таго самага часу, кожны раз, як толькі Сёмка на сьвята якое дамоў прыезджаў, дык бацька яму жыць не даваў за гэта,—проста дараваць ня мог,—прабіраў і прыпекаў на розныя лады.

— Во, цяперака ты ужо зусім адрокся веры—ні па польску, ні па руску,—строга гаварыў Андрэй.

— Тата, я не адрокся веры—гарачыўся Сёмка,—але я хачу, каб веры вучылі мяне па нашаму, разумееш, па нашаму!—казаў ён галасней апошняе слова...

— Па нашаму!—перэдражнівае яго бацька: —Эх, ты! бачу, што с цябе ані піва, ані квас. Колькі ні стараюся выбіць гэты мужыцкі дур с тваёй галавы, каб вышоў у людзі, а ты ані дбаеш. Як толькі з гораду прыехаў—пачаў з яшчэ большым жалем гаварыць Андрэй—зараз жэ скінуў чорную, суконную вопратку, апрануў шэрую дзедаву сьвітку і пайшоў у вёску да розных там абарванцаў. Ці яны табе раўня? Ці на гэта ты мне грошы каштуеш?

— Эх, тата, тата,—ня вытрываў Сёмка,—што ты гэта гаворыш? Як табе ня сорамна гэтак казаць! Відаць, што па-твойму самае сьвятое на сьвеці—гэта бліскучыя гузікі на мундзіры і гвёздачка на шапцы. Багі твае—гэта старшыня і урааднік. Яны лупцуюць цябе, а ты гнешся перад імі у тры пагібелі ды рукі ім цалуеш...

— Ой, перасаліў ты, хлопча! Я-то перад імі гнуся! я то!?—злосна крыкнуў Андрэй:—Гэта ня праўда!

— Ці ня усё роўна—адказаў спакойна Сёмка—калі ня ты, дзеля таго, што багацей за другіх, а «хто багат, таму і чорт брат»,—калі ня ты, дык соткі другіх мужыкоў. Божухна, якая цемната! Ты, татка, усімі сіламі стараешся ня быць мужыком. Чаму гэта?

— Бо мужык—цёмны, просты!—адказаў бацька.

— Чаму ён цёмны і просты?—пытаецца Сёмка.

— Бо ня вучоны.

— Дык хай вучыцца.

— Вось жэ, сынку, я і даю табе адукацыю, каб ня быў мужыком!

— Дрэнную адукацыю, татка, хочэш мне даць.

— Чаму?—пытаецца Андрэй.

— Таму, што хто вучыцца толькі ад сваіх братоў уцекацца ды усьміхацца над імі, той—самы прасцейшы і цямнейшы! Цёмны і просты гэта—той чалавек, каторы сароміцца усяго свайго, а ўсё чужое яму смачна. Той чалавек, каторы зьбіраець крошкі пад чужымі сталамі, а дома цэлыя хлябы астаўляе... Цёмны і просты той, каторы астаўляе сваё багацьце і пускаецца жабраваць пад вокнамі чужых...

— Сынку мой, што ты гародзіш? гэтакі чалавек,—горш дурня, але дзе ты бачыў такіх?

— У нас татка, у хаці, ты першы!

— Я?!

— Ты! І шмат хто ва ўсіх глухіх куткох на вёсцы!—казаў Сёмка і змоўк, агледаючы усіх у хаці.

Уся сямья сядзела каля стала. І маці яго, Аўдоцьця, вялікая штукарка пячы салодкія пірагі, караваі с птушкамі, з рознымі круцёлкамі, і вялікая малярка вялікодных яек. І старшы ад яго брат, Юрка, каторы усяго толькі тры тыдні як дамоў з маскалёў вярнуўся, і яшчэ зухаваў у салдацкіх вопратках. Хоць было вельмі суха, але на бліскучых ботах сваіх ён насіў яшчэ болей бліскучыя калёшы—чалавек, што называецца, зух... Меньшая за яго сястра, Ганка, круглалікая і чырвоная, як малінка, дзеўчына, ладзіла і штукавала свае пэркалевыя спадніцы, каруны, грэбні і шпількі розныя. На пяколку спакойна сядзеў яго стары дзед, Арцём. Гэта быў чалавек гадоў пад восімдзесят, каторы добра памятаў паншчыну. Часта ён разказываў пра той страшны, даўнейшы час.

З вялікай цікавасьцю усе цяпер прыслухоўваліся да гутаркі Сёмкі з бацькам.

Заўсёды, прыезджаючы з гораду дамоў на сьвята, Сёмка меў перапалку з бацькам сваім. Ён прывозіў с сабою беларускія кніжкі, каторыя усім вясковым вельмі падабаліся.

— Дык цёмны і просты ты, татка, за гэткае стараньне тваё—пачаў зноў Сёмка сваю гутарку—ты і другія падобныя да цябе.

— Во чаго я дачэкаўся ад майго сына!—казаў з жалем Андрэй—яшчэ мо' і ў Бога ня верыш?

— Наш Сёмка, нябось, што дзень Богу моліцца—заступілася маці за сына.

Сёмка нібы міма вушэй сваіх прапусьціў і давай далей гаварыць.

— Яшчэ вось такая штука, татка,—кінуў ты сваю самадзелкавую суконную сьвітку і убраўся у фабрычны порт, выроблены з абноскаў і гнілья тае самае воўны, каторую ты гандляром за ніпто прадаў. Наш Юрка, паслужыўшы у маскалёх, дык ужо цяпер стараецца гаварыць па маскоўску, кінуў нашыя прыгожыя песьні і сьпевае нейкія брыдоты га-

варэза с прэстолу і збавіць людзей ад ганебнай быдлячай сьмерці. Дык адкульжа тут магла вырасьці тая культурнасьць, калі гісторыя гэтага народу ня давала жаднага грунту!

І усё гэта на Маскоўшчыні дзеялася у тыя часы, як у нас, на Беларусі, усе пытання дзяржаўнага зьместу разважаліся на вальных соймах, калі усе землі Літоўска-Рускага гасударства карыстаюцца шырокай аўтаноміяй і каролі абіраюцца на прэстол дзяржаўнаю радаю. Вось як, напрыклад, кароль Казімер перад сьмерцю упрашае Раду абабраць на караля сына яго Александра: «Будучы ему в Городне, паразумел што уже с тое хоробы выйті немог, і он узвал к собі паноў рад сваіх, Велікого Князства Літовского в ложніцу на пакоі, і начал іх прасіті вельмі умільна і покорне, штобы панове рада узялі собі гаспадаром на Князство Літоўское сына яго серэдольшага Александра каралевіча; і панове рада відечы гаспадара своего так покорне просячы і к тому памятаючы, іж он Князство Літовское добрэ раділ і справовал, і на то прызволілі по жывоте его взяті на Велікое Князство Літовское сына его королевіча Александра». [Летапіс Быховца, стр. 62].

Культурнасьць—ня матэматыка,—яе выўчыць німагчыма. Культурнасьць гадуецца векамі. Яна ня пераймаецца праз «вакно у Эўропу»,—гэта ня пранцузскі парык і ня прускі мундзір. Культурнасьць людзкая ствараецца самымі людзьмі і вырастае на грунці гістарычнага выхавання...

Беларусы, ратуйце айчыну нашу ад заразы с цэнтру і ня давайце краю свайго на паталу барбарам, хоць-бы то былі і маскоўскія сацыалісты... Разгарнеця кнігу уласнай гісторыі і адтуль набірайцеся сілы, знацьця і разумнага дасьледу. Айчына наша спакон веку жыла уласным жыцьцём, і ўсе народы у нашым гасударстві цешыліся самабытнасьцю, воляй і фэдэрацыйнай дзяржаўнасьцю. Чытайце гісторыю продкаў сваіх, шукайце нарады у дзядоў вашых!..

Я. Л—к.

Наша павіннасьць.

Калі гаспадар хоча, каб яго гаспадарка давала яму карысьць, ён павінен дбаць і рупіцца аб ёй. Возьмем, напрыклад, гаспадарку селяніна-хлебароба: калі поле ўпору загарэцца, засеяцца збажыной, ўпору накорміцца скаціна, ўпору залатаюцца дзіркі на страсе будыніны, направяцца калкі ў плоці, дык можам быць пэўнымі, што гэткая гаспадарка не падупадзе, а будзя шырыцца і даваць карысьць свайму гаспадару. Людзі назавуць такога чалавека рупным і працавітым гаспадаром, чалавекам дбавым і разумным. Але, каб быць гэткім гаспадаром, трэба мець шчырую любасьць да свае гаспадаркі і быць адданым ей. І так гаспадар павінен памятаваць аб усім, чаго патрабуя ад яго гаспадарка: бо, калі ён хоць на кароткі час забудзяцца, дык поле незагаранае і незасеянае зарасьце травою, ненакормленая скаціна падупадзе на сілах і ня будзя здатна да працы, праз незалатаную страху будзя ліцца дождж і без пары згніе будыніна; адным словам, гэтая гаспадарка будзя падупадаць с кожным днём, а сам гаспадар яе, хварэючы з голаду, будзя пазычаць у суседзяў грошы на сваё жыцьцё. І вось, не маючы з чаго аддаць пазычаныя грошы ані плаціць працэнтаў, змушаны будзя аддаць суседзям сваю змарнаваную гаспадарку і пайсьці па жабраніны. І чалавек з гаспадара стане—старцам.

Як з гаспадаркай хлебароба, так сама робіцца і з краем цэлым. Край—гэта тая самая гаспадарка, толькі што вялікая, і працуюць дзеля утрыманьня яе цэласьці, дабрабыту і лепшай будучыны мільёны гаспадароў. Дзеля нас, беларусаў, гэткай гаспадаркай ёсьць нашая старонка, Беларусь.

Калі мільёны беларусаў будуць шчыра любіць сваю бацькаўшчыну і будуць дбаць аб яе будучыні, калі ўпору будуць спаўняць тую павіннасьць, што вымагае ад іх дабрабыт нашага краю, дык можам быць пэўнымі, што наша бацькаўшчына-Беларусь будзя старонкай шчасьлівай, вольнай і сьмела будзя ступаць у сьветлую і радасную будучыну.

Дык мы павінны мець пачуцьцё шчырых сыноў свае старонкі і дбаць аб яе будучыну, бо калі мы занехаем дбаці аб ёй, дык будзя так, як с тою гаспадаркаю, якую гаспадар парою не загараў, не абсеяў і будоўлі не направіў. Суседзі нашы скажуць тагды, што мы не здатныя да гаспадаркі над нашым краем і край наш возьмуць у свае рукі, а мы пойдзем па жабраніні.

Да яно так і было! Край наш знаходзіўся у чужых руках, чужыя людзі гаспадарылі ў ім, нішчылі яго да шчэнту і лепшых сыноў яго не дапушчалі да працы над адбудовай краю, каталі іх, садзілі ў цямніцы і ссылалі ў Сібір.

Праўда, ў 1905 годзі бліснула беларусам надзея, але гэта была толькі надзея; жыць нам не давалі аж да гэтага часу. І вось, калі цяпер ніякія перашкоды не стаяць на дарозі нашага жыцьця, мы павінны хутка прыступіцца да працы над адраджэньнем нашай дарагой бацькаўшчыны. Браты! Цяпер толькі час адбудаваць тое, што вякамі хінулася: падмуроўка ўжо ёсьць! Трэба ставіць сьцены, а на гэта нам трэба шмат супольнай працы. Дык злучаймося ў гурткі, браты дарагія! Будзямо памагаць нашай справі, хто чым і як можа! Будзямо старацца, каб не астацца ад нашых суседзяў, будзямо старацца рабіць так, каб нам ня было посьля брыдка сустрэцца з нашымі братамі, што цяпер жывуць і працуюць у заборы нямецкім, каб мы маглі сьмела глянуць ім у вочы і сказаць: мы усё зрабілі, што маглі!

Дык злучаймося, браты! Утворымо адно цэлае, неразлучнае, адну нашу дарагую бацькаўшчыну, нашу Беларусь. Цяпер, або ніколі!

Язэп Шпэт.

Мае школьныя успаміны.

Мне было ужо гадоў шэсьць. Брат мой, Міхась, старэйшы за мяне на 3 годы, хадзіў у школу і, як праўдзівы беларус, ня вельмі разумеў расійскую грамату. Бывала, ён зубрыць свой урок, і урок несвядома дзеля мяне, лажыцца ў маю галаву, і я пасьля сам гавару яго на памяць, як аўтамат, напрыклад: «У кота, воркота, была мачеха лиха» і т. д. Што гэта быў за «варкот» і якая у ката магла быць мачыха,—я ня разумеў. Ня разумеў мусіць і мой нешчасны брат, бо памятую, вушы у яго былі вельмі вялікія, а пад вушамі і з бакоў высыпка. Я тагды ня разумеў, с чаго гэта. Музыкальных талянтаў брат ня меў. У яго, як кажуць, мядзведзь на вуха наступіў.

Раз было ў бацькоў якоя-сь дамавое сьвята. Быў заклікан вучыцель з рыжай шырокай барадой. Яго пасадзілі на покуць ды частуюць, а мне сказалі, каб я гаварыў: «У ката, варката.» Я і пачаў гаварыць дурацкі верш. Вучыцель пахваліў мяне і сказаў бацьком маім, што мяне пара аддаць да школы.

У восень аднаго дня, зрання, маці апранула мяне і навучыла, як адказываць у школі. «Як запытаецца цябе вучыцель, колькі табе год, так ты скажы—сем, а як запытае, як твае прозвішча, дык скажы Д.» Павёў мяне брат у школу, бо я яшчэ ня ведаў, дзе яна, хацяж школа была ня вельмі далёка ад дому, за магазынам, каля «рускіх» магілак, пад гарою.

У школі вучыцель, запісваючы, запытаў мяне: «Ну, что ж, ты пришёл учиться»?--«Але,» адказываю я.--«Не але, а «да», сказаў настаўнік, і мне зрабілося вельмі цяжка. «Как твоя фамилія?» Што гэта за фамилія, думаю я, чы не Амілія, знаемая кабета. І я пытаю: «Амілія?» Тут мне стала вельмі брыдка. Другіе вучэнікі адказалі за мяне, і мяне пасадзілі на скамейку, разам з гарбатым Гжэгушам, маім равесьнікам, сынам ўдавы каваля Юзэпа. Кніжкі з цацкамі, як абецалі мне бацькі, пакуль што не далі мне. Вучыцель нешта піша на дасцэ, другія дзеці чытаюць, а я гляджу, як баран ў ваду і нічога ні цямлю.

Мусіць з нядзелю —вучыцель ні чапаў мяне, а посьля нешта запытаў і начаў біць. «Эгэ», думаю сабе: «тут ня даюць кніжак з цацкамі, а яшчэ бьюць,—уцяку да дому.» Харошая цёплая васенняя пагода. Бацька гарэ валамі на засьценку. Прыходжу я да дому, а бацька убачыў мяне ды с пугаю за мною. Скінуў я сівы суконны кафтан ды ў адной кашулі і портках прыбег ў школу. «Ты почему прибѣжал без пальто!»—«А чаму Гжэгуш?» кажу я. «Так и ты сдѣлай себѣ такую рубашку і носи её!» Гжэгуш быў ў чырвонай сарочцы. Гэты самы Гжэгуш запыняў мяне, як я уцекаў, да дому, але дарэмна.

Усякае знаньне вучыцель К. убіваў дзецям страшэнным біцьцём, і гэта быў яго універсальны мэтод.

Зразумеў я тагды, дзеля чаго гэта у майго брата вушы такія вялікія і ледзьве грымаюцца.

Калі параўняць нашу школу з Масковіей, а яе вучыцелёў з царамі, дык гэты К. быў не іначэй Іван Грозны нашае школы.

Чытач нехай знае, як ён біў нас. Бярэ ён аднаго і другога вучэніка за

рацзкія, ажна слухаць брыдка. Во ў чым твая адукацыя—ня быць мужыком. Не, татка,—той чалавек толькі і варт пашаны, каторы свайго трымаецца. А вы, праз дурнату сваю, называеця усё роднае «мужыцкім» і самім сабе у твар плюіцё... Што скажэш ты, дзядок, мо' я непраўду кажу?

Дзед заўсёды болей другіх сваіх ўнукаў любіў Сёмку і цяпер ён, седзючы на печы, пікаючы люльку сваю, ківаў галавой, назіраючы на Сёмку ды толькі цешыўся.

— Дай табе Бог здароўячка, ўнучак ты мой! Як ты разумна гаворыш!—казаў дзед.

Нешта расце у сэрцы Сёмкі. Вочы яго блішчалі.

— Мову бацькоў і дзядоў нашых ты, татка, „хамскай“ называеш, а сам стараешся падрабіцца пад дэлікатэс польскай або расійскай мовы, ня ведаючы ні першай ні другой... Любы табе гэтыя мовы дзеля таго, што паны на іх гаворуць... Говоруць тыя, каторых мы, «мужыкі», узгадавалі на плечах сваіх, крывёй, сьлязьмі нашымі... Тыя, каторыя, у часе паншчыны, разлучалі дзяцей з бацькамі сваіх паддапых, дзеля сваёй пацехі. Або каталі да сьмерці бацькоў і дачок іхных гвалтавалі. Сорам, татка, сорам вучыцца жыць на іхны лад! На лад тых, што ад жыру ашалелі. Нам сваім асобным шляхам ісьці трэба!

Усе у хаці дзівіліся з гэткай гутаркі Сёмкі. Бацька чухаў патыліцу і ня ведаў што адказаць.

—Ці-ж гэтак?—дзіву даўся Андрэй:—ці-ж гэтак?

— Гэтак, сынку, гэтак!—загаварыў дзед с печы—я добра ведаю!

Стары дзед выпрастаўся, лысы, з белай, як сьнег, барадой, у белай сарочцы, ён выглядаў старасьвецкім апосталам.

— Вы, дзеткі мае,—казаў дзед:—ужо гэтулькі ня выцярпелі, колькі я! Мяне лічылі добрым гаспадаром за тое, што я ня піў і ня марнаваў гаспадаркі. Але ці у тых часох наш брат мог быць гаспадаром?! Мой бацька, нябошчык, вечны пакой яго душы, і стараўся, і болей мяне працаваў. Толькі якая карысьць была з яго працы, якая пацеха? Яго с панскай ласкі забілі да сьмерці, як не хацеў аддаць у двор маладую дачку сваю. Нібы ваўкі, былі тыя паны, во дзе яны у мяне сядзяць—у хворых і балючых грудзях маіх!..

Дзед закашляў хрыпла і доўга, па-старыкоўску.

— Але цяпер-жа німа гэтай самай паншчыны тваёй!—адазваўся салдат—дык на што ты, дзядок, дарэмшчыну пляцеш?

— Ведама німа,—падхапілі усе, апрача Сёмкі.

— Німа, кажэця?—з нейкай крыўдай у голасе пытаўся дзед, абводзючы усіх сваімі старчымі сумнымі вачыма—німа, кажэця?—Ой, мана гэта! Ой, мана! —у душы вашы яна ўелася, як тыя карэньні благія усе роўна; як тая погань, што людзей са сьвету зводзіць... Ваша паншчына у тым, што вы самі сябе сароміцеся... Пад вашымі пэркалёвымі манішкамі б'юцца сэрцы нявольнікаў прыгону. Пад дзесяткам расійскіх, або польскіх выбэканых вамі слоў, чую я той, балючы, панскі бізун, каторы сьвістаў у паветры і дыміўся у крыві мужыцкага карку. Гонару німа у вас,—во што!..

Дзед выпрастаўся і нібы памаладзеў...

—Ой, дарэмна недаўна сьвяткавалі у нас пяцідзесятую гадаўшчыну знішчэньня прыгону! Сумна было мне глядзець тады на нашых пьяных селян і думаў я: яшчэ не прышоў той вольны дзянёк, яшчэ німа яго! Бо душы нашы яшчэ у кабале ды ахвотна прыгон адбываюць...—Во хіба хто нас с прыгону вызваліць! —і ён паказаў рукой на Сёмку—ўнукі нашыя! І тады пачнецца праўдзівая сьвята на вёсцы...

Нібы хваля падхапіла Сёмку ды кудысь панесла ад дзедавых слоў. Нешта у грудзях яго сьціснулося, падступіла да горла, сьлёзы накруціліся у вачох і ён чуць стрымаўся, каб не заплакаць ад раднага пачуцьця.

-- Аднак згаварыліся дзед з унукам,—як асьцёбаны,—прамовіў Андрэй.—Згаварыліся!—падхапілі усе у хаці:—згаварыліся!

Сёмка, заўсёды, прыехаўшы на сьвята дамоў вельмі любіў быць разам з равеснікамі сваімі, якія часам стараніліся яго, як сына багатыра. Але пазнаўшы нарэсьці, што у яго німа бацькаўскай пагарды,—усе яго вельмі палюбілі. Ен ім чытаў кніжкі, усе разам сьпевалі, скакалі і хадзілі на рыбу, або на сенакос.

Але часам любіў ён пахадзіць адзін дзе колечы за старым млынам на лузе, або у маладым бярэзніку і думаць асобна думкі свае.

Соткі думак, нібы птушкі, луналі ў яго галаве. Усе яны заўсёды кіраваліся, нібы кветкі да сонейка, да адной мэты—адраджэньня роднага краю, адбудаваньня свае бацькаўшчыны.

Розныя пляны адкрыдлялі яго душу і давалі моц да новай працы.

Рад быў Сёмка, што яшчэ такі малады—шмат чаго зрабіць можна будзе дзеля свайго народу.

Гэта пачуцьце і пераканаяньне с кожным годам мацнело і расло ў яго душы, як добрае насеньне на добрым грунці. Чым болей хто з яго таварышоў знаёміўся з гэтым рухам, чым болей расла грамада прыхільнікаў—тым болей гарэлі яго вочы і жыцьцё і радасьць кіпелі у яго грудзях.

Цяперака, пасьля вядомай перапалкі у хаці з бацькам, ён вышаў засмучаны і пашоў адзін у блізкі лес. Салодкая безпакойнасьць панавала у яго сэрцы.

Ен агледаўся па бакох.

Усюды весна...

Так і пахне,—так і з'яе, так і хмеліць...

Галіны на дрэвах зрабіліся ліпкімі і пахучымі. Трава заселянелася першай зеляньню. Пралескі, нібы пчалінкі, абсыпалі усе лагчыны. Усюды красавалі іхныя сямейкі...

Пад чыстым, ясным небам кружыліся жаваранкі і іншыя птушкі. Прыляцелі буслы і шпакі. У гушчары, за канавай, балбатала цяцера. Рэчка была перапоўнена вадою...

А сонейко... Божэ ты мой, якое сонейко! На-

вушы і стукне іх лбамі, як бараноў, каб «наглядно» паказаць, што яны бараны. Тупы стук і боль чуецца ў галаве, а на лобі знаходзяцца гузакі, як боб.

Пытае ён раз майго Гжэгуша:

«Курица какая птица?» Трэба было адказаць «домашняя.» Гжэгуш не знае. Хапае К. за вушы Гжэгуша, падняў яго на паветрэ і вываліў паверх скамей на клясе, і пачаў яго трасці. Мой Гжэгуш запішчаў, як кацяня.

А то ён схапіў за вушы другога хлопца, падняў яго, патрос у паветры, да кінуў яго на падлогу. Той стаў ракам, каб падняцца, а ён яго ботамі з-заду бе, і бедны зноў падае.

Аднаго разу ён падняў за вушы хлопца у паветра, ды разоў тры стукнуў галавою аб сцяну, аж школа задрыжала.

Другога разу ён стукнуў так сама хлопца галавою аб дошку, і дошка павалілася на падлогу.

І ні адных тупых біў ён, але і разумнейшых. Матор, самы лепшы вучань, ня можа зрабіць задачы пры дашцэ. Вучыцель перэбівае на яго далонях самыя тоўстыя лінейкі, ідзе ў пакой, вертаецца з локцем і трэбівае і яго на руках.

Пытае раз мяне К: «четыре да четыре сколько?» Я не знаў. Тагды ён пачаў мне даваць лапы, покі я наўнапад ня сказаў: «восім.»

Хадзіў яшчэ ў школу мой цёзка А. Д. вялікі хлопец, сын мельніка. Меў ён валікія кудлатыя валасы і быў заўсёды абтрушаны мукою. К. лаяў яго «мукомолам.»

Аднаго разу, за неахайнасць і спозьніванне, хапіў яго К. за валасэ і пачаў яго круціць калі сябе так, што адно ногі хлапца лёталі ў паветры, а ён сам з болю гудзеў, як гудок машыны.

К. біў ні адных хлопцаў, але і дзеўчат. Стася сын часта спозніваўся. Твар яго з бяды і з клопату, а ні ад сну, выдаваўся заспаным. Аднаго разу К. кажа яму: «Ты заспан?»—«Нѣт, я не спал.» Тагды К. падводзіць хлопца да дзеўчат і пытае: «Заспан он?»—«Заспан» адказвае дзеўчына і мусіць даць яму лапу. І гэтак каждая.

Дайшла чарга да шапялявае Ганны. «Заспан он»?»—«Шпан» кажа яна. «Как?»—«Шпан», зноў кажа яна, бо ня можэ начэй. І дзеўчына, ні с таго, ні с сяго, сама дастала лапаў.

Другая дзеўчына заміж «Царю» гаварыла «Чару», дастала лап, кінула хадзіць і засталася піграматнаю.

Жудасць находзіла на мяне, бо ні быў я пэўны, што і мяне, німа ведама за што, ні пачнуць біць. Пры адказі урокаў адзін страх спапоўваў і што ведаў, уцякало з галавы.

К. нічога ні тлумачыў дзяцём. Пэўне ён думаў, як і нашы перакінчыкі, што расійская мова саўсім зразумелая дзеля нас, і някемкасць дзяцей рабіла яго шалёным.

Мой брат Міхась сядзеў ў I аддзеленні 5 гадоў. На 6-ым перавёў яго К. у 2-ое аддзеленне. Рад быў брат, радаваўся і я, але ні доўга. Пытае К. майго брата: «Сад какой предмет—одушевленный или неодушевленный?»—«Одушевленный», сказаў брат і папаў зноў у першае аддзеленне. А мой брат ні быў вельмі тупым. Пры другіх вучыцелёх ён скончыў школу, у войску быў фельдшарам і дома вельмі добра вядзе гаспадарку.

Да таго прывычаіліся дзеці да лапаў, што пачалі у лапы прыгаваць лінейкі і другія рэчы. «Дам табе 20 лап і аддам лінейку.» кажа адзін вучанік другому. Другі трымае далоні, сціскае зубы, аж гнецца пад лапамі, чырванея, але бярэ лінейку.

«Праўдзівае Спарта» скажэце вы. Гэта было ў 1884-5 вучэбном годзі, як бачэ чытач, гадоў тры пасьля «мученической» сьмерці Александра II. Пэўна быў курс такі. Заразу гэту мы пераняалі, і яшчэ доўга біццё дзяцей панавала у нас, хоць і ня таке кацкое.

Блізка каля Каляд купілі мне кніжку «Русское Слово», ч. I Ушынскага. Кніжка мела пекныя вокладкі і рысункі, і ні радавала яна мяне. Мала было у ёй зразумелага. У дому вучылі мяне на верхах чытаць, і адно дзякуючы гэтаму я пачаў трошкі чытаць.

Аднаго разу за «Пятушка, залатога грэбушка», каторага мы ня умелі на памяць, нас К. заставіў на ўсю ноч у клясі. Спалі мы на падлозі. Дзед мой прыходзіў прасіць за мяне, але дарэмна. Нешта тупое лягло на мяне.

На другі год К. быў адно с пачатку года. Прыезджаў нейкі сівы інспэктар на рэвізію. У 3-цім аддзяленьні дзеці чыталі яму з «Дѣтскаго міра» аб краёх сьвета, але ні маглі паказаць ані «юга,» ані «севера» і т. д. Ходзе інспэктар па школі і ломіць рукі ды усё кажэ: «Ах, Божэ»! Паехаў інспэктар, а на другі дзень пачаў мсьціцца К. за кепскія адказы і катаваў дзяцей. На гімнастыцы мне спусьціў кроў з носа, а як я упаў, дык ён мне устаючаму абагнаў на назе ботам скуру. Вучыў ён нас і пацяраў заміж попа. Пытае раз на памяць «Очи всѣх на Тя» а сам сядзіць на крэсьлі, палажыўшы адну нагу на другую так, што падошва бота прыходзілася супроціў грудзей і жывата вучаніка.

Зробе вучанік маленькую абмылку, тагды верхняя нага бье ботам вучаніка у жывот, ён падае і стаіць на каленях. Дасталося так сама і мне. Трошкі была палёгка у тым, што ён біў усіх.

Хутка на рэвізіі К. перавялі у другую школу да паляшукоў.

Стала лёгка на сэрцы, як мы даведаліся, што німа ужо ў нас ката. А тым часам, калі вучыцель быў ні саўсім кепскі, і яго пераводзілі у другое мейсцэ, рабілася шкода, што разстаешся з чалавекам і ня ведаеш, ці спаткаеш яго.

К. быў родам беларус. Пасьля я быў вучыцялям у яго на родзіні, і бацькі хацелі каб я біў іх дзяцей.

У адным мейсцы за біцьцё знялі з К. «ссылку», тагды ён яшчэ горэй пачаў біць дзяцей. Праз тры гады прыезджаў да нас К., але бяз барады.

Казалі, нібы за разбой у школі паляшукі абарвалі яму бараду.

Ведама, што пры выкладаньні чужой мовы ужываюць аднаго з двух мэтодаў: мэтод тлумачэньня, альбо мэтод натуральны. Пры першым мэтодзі кожнае слова перэтлумачваюць на сваю мову, пры другім паказваюць рэчы і называюць іх у чужой мові.

Нічога гэтага К. ні рабіў, а мусебыць біцьцё лічыў найлепшым мэтодам дзеля выкладаньня саўсім зразумелае, як ён думаў, беларусам, расійскае мовы.

Пасьля кінуў К. вучыцяльство, і быў чыноўнікам у Гродні і ня мог цярпець тых чыноўнікаў з яго вучэнікоў, што разносілі аб ём ня добрую славу.

Пасьля К. настаў другі вучыцель—пьяніца. Гэты на першай нядзелі пачаў добра вучыць, бо кожнае слова рускае тлумачыў па беларуску. Пасьля ён кінуў школу і быў ў ёй госьць, бо прыдзе на момэнт, задасьць урок, паставіць старшага, каб запісваў круценнікаў, а пасьля прыходзіў і біў лапы тым, каго запісалі.

Часам прыдзе ён ў кляс, а за ім прыадчыняюцца дзьверы і адтуль выглядае якаясь нізнаёмая паненка, і ён ідзе з школы.

3-і вучыцяль вучыў ужо многа лепяй і ужываў лінейку у меру. Ен чытаў нам кніжкі, прыахвочваў да чытаньня і найбольш радзіў чытаць «Жітія сьвятых».

Пры ём я скончыў школу, але, каб ні забыць навукі, яшчэ хадзіў гадоў 3 ў школу. Вучыцель Ч. ні хацеў прыняць мяне, але неяк зжаліўся і прыняў. Ен пачаў вучыць мяне выкладаць свае думкі на паперы.

Усе гэтыя вучыцелі гаварылі адно па расійску як у школі, так і дома.

І мне дзіва было, чаму стары поп гавора па простаму, а ў цэркві чытае казаньня па расійску з кнігі Пуцяціна. У школі адзін раз, як нейкі прамень, блісьнула беларуская кніжка у руках аднаго вучаніка, ды нівядома куды і дзелася.

Дома і паміж сабою гаварылі мы па беларуску і неяк было сорамна гаварыць па расійску.

Вучыцяльская сэмінарыя забараняла гаварыць і дома і паміж сабою па беларуску, бо іначэй, казалі нам, ніколі ня будзеце гаварыць добра па расійску. Аб парадках у сэмінарыі напішу другі раз.

Ідэалам нашага знаньня было знаць, дзе пісаць ѣ. Хто гэта і другія трудношчы расійскага правапісу ведаў, таго лічылі вельмі разумным вучням.

А. Д.

3 песьняў няволі.

Я. Л—у.

Праўду мусім ведаць, браце:
Покуль мы ня ў роднай хаце,
Ні на ніві покуль роднай,—
Нашай думачцы ніводнай
Век не спраўдзіцца, не збыцца.—
Мусім ў цеснай клетцы біцца
Нашых думак і жаданьяў
І няволі наляганьняў.
У гароце, у няволі,
Бяз пасьпеху, а наволі
Нешта розум ў нас вымае,
Смокчэ душу — выпівае
І за шыю душыць больна,
Што часамі мімавольна
З болю гэтага заплачаш,
Што аж слонейка ні бачыш!

біраешся гэтай цеплаты, гэтай яснасьці... Падымаюць цябе у верх залатыя праменьня...

А пах гэтай сьвежа узворанай ральлі... Палоскамі, струнамі цягнуцца у доўжку шнуры селянскія —аж да хмызы, аж да балота... Ад іх аддае нейкай парнасьцяй. Яны бытцым жывуць, дыхаюць...

— Бацькаўшчына! Бацькаўшчына! уцеха і радасьць і надзея мая! Дзеля цябе варта жыць на сьвеці!..

І дзе Сёмка у далеч, у лес. Расьце у ём радасьць маладасьці і сілы.—Во дзе самая творчая моц! во дзе крыніца працы карыснай—вёска! Вёска—гэта будучына наша. Яе грунт, яе сыны носяць захована у сябе падсьвядомую сілу і кіпучую энэргію. Трэба толькі шчыра узяцца за яе—за сілу. Як той добры садаўнік, каторы лішнія галіны зрэзае, змазывае і дрэва вырастае на славу і дае смачные плады,—так сама і грунт народнай моцы у руках шчырага, кемнага працоўніка дзеля дабра сваіх братоў. А горад захварэў, зусім захварэў і укрыўся балючымі шышкамі. Ох, як ня любіць Сёмка гораду,—з самага пачатку ён яго не палюбіў: фальшывы гарадзкі блеск! няшчырая усьмешка, пылам і дымам замурзаная душа—мізэрная, нэрвная, пустая душа горада... Гэта морэ людзей, што сціскаюць да болі адзін аднаго ад цеснаты. З аднаго боку—шалёнае, бязмернае багацьце, а побач—страшэнная, зубоскальная бедната.

Жудасна робіцца Сёмцы. Баіцца ён гнілэга наносу горада у вёску. Як тая балотная яшчэрка, ціха, крадучыся, сунецца, блізіцца атрута хворага гораду у здаровую вёску...

Ідзе ад вучоных людзей з бліскучымі гузікамі да простых, півучоных сермяжнікоў. Ідзе ад залатых багоў у шаўковых цыліндрах да бедных хлебаробаў у зрэбных тканінах... Ідзе, як вужака сьмерці...

І жыцьцё набіраецца гідасьці—пустое зухаўство, брыдкія песьні. Ганебныя хваробы. Разбоі. Страта сумленьня.

Жах прабірае Сёмку.

...Змагацца, змагацца трэба з гэтым! Цяпер яшчэ ні позна! На бок! Сьмела паварні на бок ад цяпераншняга небязпечнага шляху! Сьцеражыцеся, добрыя людзі! Шкода мне вашых сіл, што плывуць на гібель, на шыбельніцу, у пякельную бяздонніцу... Зірніце праўдзі у вочы, зірніце... Нікога і нічога ня бойцеся... Хай яна апаліць вас сваімі праменьнямі, як сонцэ!

Сёмка ні баіцца кпінак ніразумных людзей,—такіх людзей яму толькі шкода. Ен успамінае, як колькі разоў прыходзілася яму з людзьмі спатыкацца; і каго ён угледзіў?—слабых, сухотнікаў духам. Што іх на сьвеці цікавіць?—Золата, кармленне і розныя другія быдлячыя уцехі.

Доўга Сёмка студзьеваў характар людзей, грунтоўна прыглядываўся да жыцьця.

—Чым людзі розняцца ад зьвяроў? пачаў ён сам у сябе пытацца: тым, што кіпці у іх болей завострэнныя, пазуры адпаліраваныя. Звяр'ё пад лякам электрыцтва і аэрапляпаў. Дзікасьць людзкая, што была за 3000 гадоў таму назад, тая самая засталася, толькі пад маскай цывілізацыі.

...А самы здаровы элемент усё ж такі вёска. Тут яшчэ можна нешта новае выкаваць. Багатая творчая сіла захована тут, у дзікіх балотах і шчырборах, залатымі залежамі... Во дзе мейсца шукаць шчасьця жыцьця! Во дзе можэ быць пэўнае гняздо неабманутых надзей! Толькі не скакаць пад чужую дудку, а быць самім сабою...

Тым болей трагічна, калі цэлы народ астаўляе усё роднае ды ні хочэ быць самім сабою...

У грудзях Сёмкі зашчаміло. Дыханьне затрымалося.—Ен задумаўся аб родным краю сваім у апошніх часох:

Вось прад яго вачыма стаяць, як жывыя абразы, тры пакаленьні. Самае шкадліва—гэта пакаленьне «бацькоў». «Дзяды», каторыя маюць на целі тыя глыбокія, балючыя раны паншчыны,—здаровы душой ім памагае гэта укаранелая злосьць да тых, што здзеківаліся над імі. А вось з «бацькамі»—то беда, яны на душы свае налажылі самахвотна кабалу. А «ўнукі»—новыя людзі? Тут Сёмка замысліўся...

Знайшоў!—аж крыкнуў ён:—знайшоў! У нас маладых уваскросла сіла нашых дзядоў і прашчуроў,—іх дух лунае над намі. Нас варожыць і вабіць да сябе наша пакрыўджаная родная мова. Нас крэпіць дух нашых мелодыйных і сумных песьняў. Наша міфалёгія, нашыя старыя звычаі трывожуць наш доўгалетні сон...

Даўненька-даўно, як беларус чэкае, каб верхвырвалася—тарганулася тая падземная жывая крыніца... Церпяліва чэкае. Жыве годам, у адным чэканьні.

І жыве асобным жыцьцём сярод дзікіх балот і бязмежных лугоў. І жыве асобнымі звычаямі сваімі сярод крывавай працы у голадзі і холадзі. І жыве асобнымі песьнямі сваімі сярод абсьмеіваньня і кпінак сваіх і не сваіх...

Хоць баліць, страшэнна баліць душа ад скаргінуды, беларус сьпевае сваю родную, у балючых грудзях выгадаваную, песьню.

Сёмку прабірае гарачка. Ен аб усім на сьвеці забываецца:—Сіла ты, сілачка наша! хто цябе сеяў? Хто цябе гадаваў?! Ці ты толькі адны пустацветы пускаеш на сьвет?—Ды не! На сваіх магутных плечах ты нясеш вялікае народнае горэ, страшную нядолю. Сталёвымі кіпцямі надолі услалася, угрызлася у мужыцкае цела... Абхапіло селяніна нашага горэ вострымі зубамі і цягне у ніз, у яміну—бяздонніцу...

Сёмка, як непрытомны, сеў на корч і сьлёзы затуманілі яму вочы...

Кажуць і сьлёзы нячыстыя у нас, бо мутнеюць ад поту, ад бруднага поту працы...

Праўды, праўды шукай, сіла народная! Высахні і выпятрай, а шукай! Ворагам на страх, а сабе на карысьць. Калі ты, сіла народная, ні зьнікла дагэтуль, то будзеш жыць!..

Гэй, браты па думках! чэрпаціце у роднай моцы аліву для душ вашых! Бярыце з жывога полымя агонь вашае душы, бо нідарамна выгадавала вас маці-Беларусь.

Сёмка раптам падымаецца с свайго мейсца і агледаецца па бакох.

— О, як я тут доўга сідзеў! пэўна дома даўно ужо мяне шукаюць.

Сонейко ужо зайшло. Цені абступілі абшар палёў і першыя зоркі, нібы сьвечкі, загарэліся у небі.

Сёмка пайшоў да хаты поўны веры і сілы.

З. Бядуля.

Мусім ведаць, што мелеям,
Што паволі ўсе малеям,
Ня жывём, але канаем,—
Зранку долы вымераем
І надзею што-дзень губім,
Хоць яе, як жыцьце любім.
  Нашы брацьця — там, на волі,
  Палеглі моў-ся на полі,
  Чыстым полі ваявецкім
  Велькім колам маладзецкім,
  З пасячонымі плячымі
  З выпалёнымі вачыма.

Мы зьявілісь з яснай казкі,
Братняй міласьці і ласкі,
З краю-Далі, краю-Сьвета,
Дзе цяплюхна, вечне лета,—
А нас кінулі у пушчы,
Ды у холад, ды й у гушчы,
Дзе брат з братам вечне б'юцца
Спруцянелі, а дзяруцца.
  Мы хацелі даць ім сьвету,
  Зруйнаваці пушчу гэту,
  Даць ім міласьці прагненьне,
  Дзён шчасьлівых даці меньне.
  Мы ішлі вялікім валам,
  Войскам буйным, а зухвалым,
  Ды ні стала нашай мочы:
  Сьвет слабейшы быў ад ночы...

Што-ж? Ніхай! Ніхай так будзе.
Мусіць гэтак доля судзе.
Цяжка, страшна жыці, праўда,
Дык цярнеці-ж нам ні наўда.
Так на моры—акіяне
Часам хваля перэстане...
Можа-ж прыйдзе навальніца,—
Толькі-б ветрыку з'явіцца!—
  Будзям ў неба цікавацца,
  Будзям зорак прыглядацца,
  Бяз пакоры у пакоры
  Перабудзем сваё горэ.
  Мо і нам, аднекуль з неба
  Скажуць: «Чуйце, ўстаньце, трэба!»
  У ўзмацняць.— Парвуцца путы,
  Будзе вольны, хто закуты.
Ні адны, а з грамадою,
Разам з людзьмі, чарадою
Пойдзем поплеч зноў у далі,
Скуль прышлі і скуль паўсталі.
А калі-ж ня хопіць сілы
Устаць на гэты воклiч мілы,—
Сэрца хоць мацней заб'ецца,
Твар пахмуры усьміхнецца...
  Можа-ж быць раней загінем,
  Дык усё-ж мы сьлед пакінем,
  Бо, браток, хоць промень сьвету
  Прынясьлі мы ў пушчу гэту!

Алесь Гарун.

Сібір, 1912 г.

Апошнія навіны.

Агульныя весткі.

Права карыстацца роднай мовай.

Нацыанальны аддзел міністэрства ўнутраных спраў апрацаваў законапраэкт аб забяспечэньні права карыстацца роднай мовай пры зносінах з органамі упраўленьня, самакіраваньня і судовых установах.

Пытаньне аб пагромах.

Фракцыя нацыан.-сац. партый унесла у прэзыдіум Рады Рэспублікі заяву, аб неухільнай патрэбі зьвярнуць увагу на пагромы і непарадкі, якія с кожным днём павялічваюцца, і на падпольную агітацыю, каторая вядзецца цёмнымі сіламі і прыгатаўляе грунт для пагромаў.

Фракцыя прапануе, каб Рада Рэспублікі выдала ад сябе спэцыяльную адозву у гэтай справі.

Школьныя весткі.

Міністэрства Народн. Прасьветы заявіло, што паступленьню у вучыцяльскую сэмінарыю не павінны перашкаджаць рэлігійныя пераконаньня вучня.

Аб нацыаналізацыі войска.

Карэспандэнт укр. «Новай Рады» паведамляе с Петраграду, што ў звязку з закончэньням летняй кампаніі станоўча зьмяніліся і адносіны ваеннага міністэрства і ваеннага міністра да справы національна-тэрыторыяльнага комплектаваньня войска і пераменаў ў ім адпаведна нацыянальнаму прынцыпу. Справа стварэньня нац. украінскага войска дзеля таго цяпер мусіць пайсьці лепей. Есьць думка устанавіць асобную інстытуцыю нацыанальных камісараў па вайсковым справам, компэтэнцыя якіх у адносінах да нацыанальных войск маё быць на ўсю Расію. У першы чарод маюць быць устаноўляны пасады камісараў: украінскага, грузінскага і польскага.

З забранага краю.

Польскія апэтыты.

Нямецкая газэта «Franfurter Zeitung» піша, што ў старшыні аўстрыйскага польскага кола была дэпутацыя з Вільні і Коўны і падала яму мэморыю літоўскіх палякаў, у якой выказана жаданьне, каб цэнтральныя дзяржавы выгаласілі незалежнасьць Літвы, злучанай с Польшай на грунці уніі.

Другая нямецкая газэта «Berliner Tageblatt» піша: «...ёсьць бязспрэчным фактам, што значная часьць палякаў, посьля рэвалюцыі расійскай, ізноў зьвярнулі свае вочы на ўсход. Але нават і тыя колы, пагляды якіх розняцца ад пагдядаў Расіі і якія с панам Студніцкім на чэлі шукаюць лучнасьці з дзяржаваю нямецкаю, дамагаюцца ня толькі ўласнага караля, звальненьня ад нямецкага апякунства і нізалежнасьці, але, адначасьня з гэтым, і значнага пашырэньня граніцаў Каралеўства Польскага с прылучэньнем да яго Літвы і Беларусі. Так сама Курляндзія мела быць далучана да новага Каралеўства Польскага, хоць, праўда, ў такой формі аўтаноміі, якая адпавядае адносінам паміж Кроацыей і Вэнгрыей. Так сама і за Літвой была бы прызнана тэрыторыяльная аўтаномія. Пан Студніцкі падмацоўвае свае жаданьня тым, што Польша без сваіх усходніх акраін, бяз Курляндзіі, Літвы і Беларусі, эканамічна не магла-б жыць.»

Італьянская газэта «Corriere d'Italia,» гаворачы аб важнасьці папскай ноты ў справі замірэньня, паміж іншым піша: «...Што належыцца да Польшы, дык нота выразьня гавора аб даўным Каралеўсьцьві Польскім, а не аб Польшы падзелянай, або ўціснутай у вузшыя граніцы, гавора аб Польшы, аб канечнасьці вызваленьня якой на час цяперашняй вайны адазвалося столькі галасоў. Нота папы выразьня гавора аб даўнейшым Каралеўсьцьві Польскім або, інакш кажучы, дамагаецца аб'еднаньня Польшы расійскай, нямецкай і аўстрыйскай разам з Літвою і Галіцыяй.

Нямецкая газэта «Yossische Zeitug» піша, што надта волі палякам даваць ні трэба, бо яны будуць старацца яшчэ горш уціскаць народы, творачыя нацыанальныя меншасьці ў Польшы, чым іх самых раней цісьнулі. «...Досіць прыпамятаць—кажа газэта—аб прынятай на канфэрэнцыі гр. Чэрніна з Гэльфэрыхам пастанові аставіць за палякамі права апрацаваньня парадку выбараў да Польскага Установучага Сойму. Ясна, што гэты парадак будзя анцісэміцкі, анцібеларускі і анцінямецкі. Звольніўшы палякаў, мы аднача сьня з гэтым афяроўваем усе няпольскія народы на уціск ад палякаў. Наканец, паміма ўсяго зробланага немцамі для палякаў, Сойм можа выказацца проціў хаўрусу Польшы с цэнтральнымі дзяржавамі. Ужо й цяпер палякі што раз энэргічней дамагаюцца прылучэньня да Польшы Курляндзіі і Літвы.»

Пратэст Літоўцаў.

Літоўскае Бюро у Швэйцарыі паведамляе: Начэльная Народная Рада пратэстуе проціў мэморыі а Літве, прэдстаўленай 18 красавіка [апрэля] праз дзе-якое польскае староніцтва нямецкаму канцлеру, у якой выслаўляецца заклік злучэньня Літвы і Польшы, а так сама і проціў пратэсту польскіх груп з 9-га жніўня [аўгуста]—проціў аддзелу Літвы ад Польшы. Начэльная Рада заяўляе, што гэтакія акты здрады правіцяльству будуць аддавацца пад суд залежнай улады на Літве.

Дамаганьня украінцаў і украінскі кароль.

Львоўскае «Діло» памесьціла заяву аднаго выдатнага украінскага пісьменніка, прозьвішча якога яна аднак не памеяе, дзе паміж іншым гаворыцца аб утварэнні аддзельнай украінскай правінцыі пад ўладай Габзбургаў. У склад гэтае правінцыі павінны ўходзіць: сярэдняя часьць Галічыны, паўночна-заходняя Букавіна і паўночна-усходнія Вэнгры. Правінцыя гэткая займала-б мейсца у 7500^2— і у 5 мільёнаў насяленьня. Украінцы ставюць і падкрэсьліваюць вышэйнамянёную пастанову, зьвертаючы аднача сна увагу на свае здабыткі у Расіі.

Украінскае Бюро у Лёзанні паведамляе, што у Ведні (Вена) разважаецца кандыдатура вялікага князя Вільгэльма на караля Украіны. Кандыдатуру гэту прыемна вітаюць дзе-якія кругі галічанскіх украінцаў. Калі-б толькі Украіна мела быць каралеўствам, вялікі князь Вільгэльм быў-бы, мабыць, ядыным кандыдатам дзеля таго, што нават навучыўся гаварыць па украінску. Вялікі князь Вільгэльм—сын вялікага князя Кароля-Стэфана з Жыўца. Ужо і цяпер ён шмат памагае у справах украінскіх, здабываючы сабе сымпатыі і папулярнасьць у ўсходняй Галічыні.

Прывітанне мітрапаліта графа Шэптыцкага у Львові.

З Львова паведамляюць, што 9-га верэсьня прыбыў сюды вялікі князь Вільгэльм, каб у імені цара прывітаць мітрапаліта Шэптыцкага.

Папаўдні прыехаў да Львова мітрапаліт Шэптыцкі і быў урачыста прывітаны. У кватэры дворскай пачэкальні, пры вакзалі і багата, пекна прыбранай, сабраліся члены прывітальнага камітэту, грэцка-каталіцкая капітула, прэдстаўнікі украінскіх арганізацый, намесьнік места ген.-маёр Новотны, рым-кат. біскуп Більчэўскі с капітулай катэдральнай, прэдстаўнікі жыдоў і розныя другія.

Каля гадзіны 3-цей зьявіўся на вакзалі вялікі князь Вільгэльм і пад зыкі гымну народаў прашоў перад пастаўленым пачотным палком.

Мітрапаліт прыехаў у салонным вагоні, сумысьля для яго прызначаным.

Вялікі князь прывітаў мітраполіта у імені цара. Мітрапаліт выславіў сваю падзяку за гэткую чэсьць.

Посьля у імені украінскай дэпутацыі гаварыў К. Левіцкі па нямецку і украінску, дзякуючы за прыхільнасьць аказанную украінскаму народу і за чэсьць прыезду вялікага князя.

Вялікі князь адказаў:

Яго царская Мосьць хацеў, дзеля аказаньня іпчэ раз сваёй прыхільнасьці за патрыатычныя адносіны вашага мітрапаліта даручыць мне прывітаць мітрапаліта ад яго імяні.

Вельмі мяне гэта цешыць, што магу данесьці цару, што прэдстаўнікі украінскае людпасьці скарысталі з гэтаэ магчымасьці, каб праз сваіх пасланнікаў выславіць пры мне столькі раз выпрабованую сваю лойяльнасьць [па руску]. Прашу паноў выказаць ад майго імені народу украінскаму шчырую падзяку за ваша прывітаньне і за патрыатычныя пачуцьця у адносінах да цара і улады.»

Словы вялікага князя былі прыняты крыкамі «Гох» і «Многая літа!»

Вялікі князь прасіў пасьля прэдставіць сабе быўшых там прэдстаўнікоў духавенства і украінскіх арганізацый і с кожным з іх гаварыў.

Калі пасьля мітрапаліт з вялікім князям увыйшлі у пачэкальню, прывіталі іх моцныя крыкі «Многая літа!»

Мовы павітаньня гаварылі арцыбіскуп Більчэўскі, намесьнік правіцельственнага камісара Федлер у імені места, д-р Вассэр і д-р Браўдэ у імені жыдоўскага прывітальнага к-ту і ад укр. арганізацый д-р Фэдяк і пасол—К. Левіцкі.

Мітрапаліт і вялікі князь паехалі з вакзалу ў уквечанай калясі. На усей дарозі з вакзалу да катэдры грэцка-каталіцкай іх сустрэчала грэцка-каталіцкае духавенства, прэдстаўнікі розных украінскіх арганізацый са сьцягамі, члены розных братцтв, вучні і вучэніцы украінскіх школ і шмат другіх.

Перад катэдрай прывітаў у імені украінцаў пасол Загайкевіч і кс. Вайнароўскі.

У катэдры было адпраўлена набажэнства, якое закончылася казаньням, пасьля мітрапаліт усім коратка падзякаваў.

Вечарам мітрапаліт прымаў у сябе.

Вайна.

Паўночны фронт. На Рыжскім кірунку, у мейсцовасьці Пскоўскай шоссы і ракі Эгель непрыяцель нішчучы будынкі, псуючы дарогі і разбураваючы масты адступіў ад сваіх ранейшых пярэдніх пазыцыяў вёрст на 20 у тыл. Нашы перадавыя часьці і каманды разведчыкаў патроху адкрываюць новыя пазіцыі непрыяцеля, то там, то сям робючы з ім дробныя спатычкі.

Заходні, Паўдзённа-заходні і Румынскі фронты—стрэляніна.

Каўказкі фронт. Нашыя каманды разведчыкаў выбілі туркаў з Мерізанскай даліны і дайшлі да паўдзённа-ўсходняга берагу возера Зерысар.

На Балцiйскім моры. Наш флот сьцеражэ падходы да фінскай затокі. На рэйдзе Куваіст знайходзіцца частка нямецкага флоту, у якой ёсьць дрэдноты. Проба праціўніка высадзіць сухапутнае войска у мейсцовасьці Томба была адбіта агнём нашага берэгавога войска.

15-га кастрычніка у Мінску адчынілася II сэсія Цэнтральнай Рады Беларускіх арганізацый.

Рэдактар Я. Лёсік.

Выдавец: «Т-ва Беларускай Культуры.»
Друкарня Н. М. Нахумова. [старшага].